

nem naporu sta vrgla ob tla vsiljene nam 'rešitelje'. V enaki slogi se bodo nemški in slovenski Korošci v skupnem boju trudili za prenovno, za povzdigo ljubljane in nedeljene koroške dežele. Naše geslo naj bo: neumorno delo v blagor dežele in ljudstva ter mir in sprava med obema plemenoma (sic!), kot zvezda vodnica naj nam sveti v vsem, česar se lotimo, ljubezen do osvobodjene, zopet združene prelepe domovine.²⁴

Konec oktobra 1920 pa je slovenski heimatdienstovski list prinesel razglas avstrijskega člana plebiscitne komisije A. Peter-Pirkhama, iz katerega naj povzamemo zagotovilo, da »vse sile, vse moči koroške dežele naj služijo duševni (sic!) in gospodarski prenovi zopet pridobljenega ozemlja, namesto nestrpnosti, sovraštva in preganjanja naj zavlada mirno delo in naši slovenski sodeželani v coni A naj bodo uverjeni da bodo varovala (in ščitila vsa merodajna mesta njih jezikovne in narodnostne posebnosti«. Prav tako po zagotovitvi imajo avstrijske oblasti za svojo dolžnost ublažiti »v zadnjih mesecih umetno ustvarjena nasprotja.« Iz iste številke propagandnega lista naj ob koncu omenimo še govor, ki ga je 24. oktobra imel v Celovcu že omenjeni poslanec Paulitsch: »V stiski in nesreči nismo postali malodušni in obupani, kot kulturen narod, kot nositelji resnične in prave kulture nočemo biti prevzetni in nepravilni niti zdaj, ko je naša stvar tako lepo uspela. Mi hočemo mir in spravo. To naj tudi tisti slišijo, ki niso glasovali za nedeljeno Koroško. Ne bomo preiskovali, kdo je glasoval za SHS, vse to je minulo,

a eno zahtevamo: Koroška je nedeljena in to dejstvo mora vsakdo upoštevati. V interesu blagra naše domovine bodimo trdni napram tistim, ki ne bi hoteli prepoznati tega dejstva (glasno pritrjevanje)«. In še: »Boj, katerega smo tako zmagovito končali, ni bil boj Nemcev proti Slovincem, enega naroda proti drugemu, ampak skupna borba Nemcev in Slovencev (torej ne »vindišarjev«!) za nedeljeno ljubljeno koroško domovino... Ves naš trud, vse naše prizadevanje naj velja enemu lepemu cilju: Vsem naj postane Koroška dom« (vi-harno odobravanje).²⁵

OPOMBE

Avtor pri pripravi članka žal ni imel na razpolago vseh števil listov »Koroško Korošcem«, vendar meni, da je kljub temu podal najvažnejše propagandne prijeme, ki so se pred plebiscitom 10. oktobra 1920 javljali v njem.

1. Hans Steinecher, Sieg im deutscher Nacht, Wien 1943. — 2. prav tam, str. 249. — 3. Koroško Korošcem (dalje KK), 7. 11. 1919, št. 3. — 4. KK, 14. 11. 1919, št. 5. — 5. KK, 15. 12. 1919, št. 10. — 6. KK, 12. 1. 1920, št. 13. — 7. KK, 15. 12. 1919, št. 10. — 8. KK, 12. 1. 1920, št. 13. — 9. KK, 12. 2. 1920, št. 17 — 10. KK, 12. 2. 1920, št. 17 — 11. KK, 1. 4. 1920, št. 22. — 12. KK, 19. 4. 1920, št. 24. — 13. KK, 10. 5. 1920, št. 27. — 14. KK, 19. 4. 1920, št. 24. — 15. KK, 10. 5. 1920, št. 27. — 16. KK, 1. 6. 1920, št. 30. — 17. KK, 15. 6. 1920, št. 32. — 18. KK, 22. 6. 1920, št. 33. — 19. KK, 29. 6. 1920, št. 34. — 20. KK, 20. 7. 1920, št. 37. — 21. KK, 5. 9. 1920, št. 45. — 22. KK, 15. 9. 1920, št. 48. — 23. KK, 25. 9. 1920, št. 51. — 24. KK, 15. 10. 1920, št. 56. — 25. KK, 30. 10. 1920, št. 58.

»SVOBODA« IN POČASTITEV 50-letnice SMRTI KARLA MARXA

MARJETA ČEPIC

V letih od 1929 do 1935 je svet doživljal različne krize: ekonomske, politične, moralne. Za to obdobje so značilne velike politične in gospodarske spremembe v svetu in v Jugoslaviji. To je čas absolutistične diktature kralja Aleksandra, velike gospodarske krize v svetu in zmage fašizma v Nemčiji, v Sovjetski zvezi pa je to čas pospešene industrializacije in kolektivizacije ter zmage stalinizma.

Mednarodno komunistično delavsko gibanje poskuša na različne načine najti izhod iz krize. Podaja oceno, da bodo krize privedle do novih revolucij in vojn, zato poudarja mono-

litnost gibanja in vodi usmerjanje na boj »razred proti razredu«. To tezo je sprejel tudi VI. kongres kominterne (1928), ki je ocenila, da so razmere take, da zahtevajo kot neposredno akcijo oborožen boj in osvojitve oblasti. Do proletarskih revolucij ni prišlo, izolirana akcija KPJ je bila obsojena na neuspeh.

Delavsko gibanje v Jugoslaviji po prvi svetovni vojni ni bilo enotno. Razcepljeno je bilo na komunistično, ki mu je šestojanuarska diktatura dodatno zadela udarce, in na socialistično (socialdemokratsko), ki je doživelo z diktaturo kralja Aleksandra svoj zlom — pre-

1933 Tretja obletnica

1. Petdesetletnica smrti Karla Marxa

Dne 14. marca bo poteklo petdeset let, odkar je umrl Karl Marx. Ob imenu Karla Marxa prisluhnejo danes po petdesetih letih bolj ko kdaj prej nepregledne množice delovnega ljudstva. Ime Marx je stigal, je geslo, je program.

Mi socialisti ne užijamo osebnega češčenja. Če omenjamo to obletnico, nam ne gre za osebni kult, gre nam za tisto veliko gibanje, ki ga je sprožil Karl Marx in ki danes objema vse takozvane kulturne narode in vzbuja k zavesti človeškega dostojanstva tudi najprimitivnejša ljudstva vseh dežel in vseh kontinentov.

Ne gre za osebo Karla Marxa. Marx kot človek je imel svoje slabosti. Z osebnega človeškega merila ga je morda prekašal njegov zvesti prijatelj Engels, čigar imena ne moremo izpustiti, kadarkoli govorimo o Marxu — tako sta zvezana njuna pot in delo. Engels je zlasti kot praktik in z materialno podporo omogočil, da je Marx izvršil svoje načrte.

Ali vse veliko delo, ki sta ga opravila Karl Marx in Friderik Engels, znanstveno in propagandno delo, nosi pred vsem ime in pečat Karla Marxa. Njegova obletnica je hkrati jubilej svetovnega pokreta, so trenutki, ko se zredinijo in organizirani proletarijat spominja svojih zmog in tudi svojih začasnih porazov in ko si ogleduje pot, ki jo je že prehodil in ki jo ima še pred saboj.

Delavska kulturna in telovadna zveza »Svoboda« bo v letu 1933 v zvezi s spominom na to obletnico razširila in poglobila delo za poznavanje gospodarskih in socioloških naukov, ki jim je v svojih delih postavil trden temelj Karl Marx.

Tudi naša revija »Svoboda« bo v tem oziru skušala izpolniti svoj dolžnost.

Več Marxa!

2. Dvojeletnica Delavske kulturne in tel. zveze »Svoboda«

Leta 1933. bo preteklo 20 let, odkar se je ustanovila delavska prosvetna organizacija »Svoboda«. Pred njo je obstajala »Vzajemnost«, ki pa jo je leta 1912, tedajna c. kr. policija razpustila zaradi predavanja Ivana Cankarja, ki ga je priredila ljubljanska podružnica.

Vojna, ki se je pričela leta 1914, je močno ovirala delovanje »Svobode« do leta 1918. Ker ni bilo doma moškega člana, so vse delo prevzeli sodružice. Tako je ljubljanska podružnica »Svobode« pred prevratom štela 489 članov, med temi 350 sodružic. Odhori je razen enega moškega obstajal iz samih ženskih članov.

Po prevratu se je »Svoboda« zelo razmahnila. Vendar so pa notranji razkoli v delavskem gibanju zelo škodovali tudi »Svobodi«, čeprav je

2

Uvodnik v »Svobodi« iz leta 1933

poved delovanja vseh strank. Socialno demokracijo je zanimala le usoda ljudi kot proizvajalcev, niso pa bili za korenite spremembe. Za socialdemokracijo je bil značilen tudi militantni antiboljševizem. Razcep v mednarodnem delavskem gibanju je nastal prav ob stališču do sovjetske revolucije in do revolucije v lastni deželi, ko jo je socialna demokracija odklanjala, zato tudi ni vzgajala delavstva za revolucijo.

V Sloveniji je po uvedbi diktature socialna demokracija usmerila vse svoje delovanje na kulturno-prosvetno delo v okviru delavskih kulturnih društev Svoboda. Izdajali so tudi list »Svoboda«, ki je bil namenjen delavcem, članom društva Svoboda.

Socialdemokratski krog okrog lista »Svoboda« ima zasluge pri populariziranju marksistične misli, kar je razvidno iz prispevkov v »Svobodi«, iz poročil o predavanjih in prireditvah v okviru društva Svoboda.

Prispevki v »Svobodi« s področja marksistične misli so za tisti čas pomembni, kajti »Svoboda« je bila v Sloveniji edini tak list takrat, ki je lahko vplival na širše delavske

množice. Po diktaturi so se socialdemokrati najbolj obrnili k delavskemu gibanju na področju kulture, zato ne bi smeli mimo te dejavnosti slovenskih socialdemokratov, ki so na legalen način vplivali na delavce. Področje kulture je bilo ob diktaturi tudi prostor za izražanje in zbiranje sil. Ne bi smeli mimo prispevkov v »Svobodi«, zlasti mimo številke, ki je bila posvečena 50-letnici Marxove smrti. Tudi prevod Borchardtove priredbe Marxovega Kapitala je izšel pri socialdemokratski Cankarjevi družbi, nato Beerova Splošna zgodovina socialnih bojev, Sigmov (Teplyjev) Naš svetovni nazor in drugo. Tudi Marksistična šola v »Svobodi«, ki sta jo vodila Bogo Teply in Stane Krašovec, zasluži vso pozornost.

Kljub VI. kongresu kominterne (1928) in na njem sprejetem programu, ki je znan po negativnem odnosu komunističnega gibanja do socialdemokracije, lahko postavimo trditev, da v Sloveniji ni bilo prenapetega sektaškega odnosa do prizadevanj socialdemokratske skupine pri »Svobodi«, kajti »Književnost«, v kateri so sodelovali komunisti, je seznanjala svoje bralce z novostmi Cankarjeve družbe, nekateri sodelavci »Kjiževnosti« pa so sodelovali tudi v »Svobodi«.

LIST »SVOBODA«

Na začetku tridesetih let je v Sloveniji odigral pomembno vlogo list »Svoboda«, ki je imel podnaslov »List za pospeševanje proletarske kulture«. Revija »Svoboda« je bila namenjena delavskim kulturnim in telovadnim društvom Svoboda. Mesečnik »Svoboda« pa je tudi pomemben vir za preučevanje kulturno-prosvetnega dela slovenskih socialistov. Sodelavci lista, ki je nosil oznako »marksistični kulturni in izobraževalni mesečnik«, niso bili komunisti — člani Komunistične partije Jugoslavije. Izjema je bil Ivan Vuk, proletarski pesnik, udeleženec Oktobrske revolucije, in eden od treh članov uredniškega konzorcija, ki sta ga poleg njega sestavljala še Ciril Štukelj in Josip Ošlak.

»Svoboda« je kot leposloven družinski list izhajala pod uredništvom Frana Albrehta že prej (1919—1920). Predhodnica društva Svobode je bila Vzajemnost, ustanovljena septembra 1909, ki je s svojimi podružnicami razvijala med delavstvom izobraževalno delo.¹ Avstrijska vlada je Vzajemnost razpustila štiri leta kasneje, povod pa je bilo Cankarjevo predavanje »Slovenci in Jugoslovani« 12. aprila 1913 v ljubljanskem Mestnem domu.

Mesečnik »Svoboda« je začel ponovno izhajati z novim letom 1929 kot glasilo delavske kulturne in telovadne zveze istega imena.

Na začetku leta 1929, to je po uvedbi diktature kralja Aleksandra, je Svoboda — delavska telovadna in kulturna zveza pričela na novo izdajati svojo revijo »Svoboda«. Prva številka je izšla še pred razglasitvijo diktature, medtem ko v drugi številki v uvodniku, ki je bil naslovljen vsem članom »Svobode« tajništvo »Svobode« sporoča: »Izpremembe v političnem življenju Jugoslavije se nas ne tičejo kot izrazito kulturne organizacije... List bomo urejevali tako, da bo čim najbolj dvigal socialistično mišljenje in budil umetniško in literarno čustvovanje med našim delavstvom.«²

»Svoboda — delavska telovadna in kulturna zveza« ni bila strankarska organizacija, uveljavljala se je kot splošna delavska marksistična kulturna zveza. Spremembe v političnem življenju, ki so nastale v Jugoslaviji z uvedbo diktature in prepovedjo političnih strank, »Svobode« kot izrazito kulturne organizacije niso zadele; podružnice in člani so se posvečali izobraževalnemu delu.

Kljub diktaturi, ki si je na vse načine prizadevala, da bi uničila delavsko kulturo, politično in sindikalno gibanje, se to zaradi vztrajnosti delavstva ni posrečilo. V najtežjih dneh diktature so bila prav društva Svoboda žarišče javnega delavskega delovanja.

Šestojanuarski režim je razpustil telovadne odseke Svobode, dopustil pa je delovanje vseh drugih odsekov. Čeprav se Svoboda in njene podružnice niso smele ukvarjati s političnim delom, ker so bila kulturna društva, se kljub na zunaj depolitizirani organizacijski obliki niso odrekli svojemu marksističnemu, socialističnemu svetovnemu nazoru. Za utrjevanje in propagiranje tega nazora je med delavskimi množicami skrbela tudi Cankarjeva družba, ustanovljena 1929. leta kot protitež liberalno meščanski Vodnikovim in klerikalnim Mohorjevim družbam. Na zunaj je bila Cankarjeva družba samostojna ustanova, notranje pa je bila povezana s Svobodami po vsej Sloveniji. Tudi ideja za ustanovitev Cankarjeve družbe je izšla iz vrst Svobode.

V društva Svobode so se vpisovali tudi komunisti, ker so imeli legalno možnost za javno delovanje. Prevodi izvirne marksistične literature v »Svobodi« in v samostojnih izdajah Cankarjeve družbe so velikega pomena za seznanjanje »svobodašev« z marksistično mislijo. Društvo Svoboda in njegove podružnice ter »Svoboda« pa so predstavljali odprt prostor, v katerem so imeli komunisti možnost delovanja. Dokaz, da so komunisti uspešno delovali v podružnicah »Svobode«, je tudi v tem, da so vodstva v podružnicah vedno bolj prevzemali komunisti. (Primer jeseniške »Svobode«, ki je bila izključena, ker je socialdemo-

kratska centrala menila, da je preveč prevratniška. Jeseniški »svobodaši« so ustanovili »Enakost«, o svojem delu pa so seznanjali na platnicah »Književnosti«, ker v listu »Svoboda« niso več mogli.) Dr. Henrik Tuma, marksistični publicist in zagovornik komunistov, je bil nekaj časa predsednik zveze Svobod. V Svobodi in njenih podružnicah ter tudi v mesečniku »Svobodi« je deloval dr. Franjo Žgeč, ki je v Mariboru vodil marksistične tečaje, ki jih je organizirala Svoboda. Sodelovali so tudi pesniki Fran Albrecht, Tone Seliškar, Mile Klopčič in pisatelj Bratko Kreft. Največ prispevkov in prevodov pa je napisal Bogo Teply, slovenski socialistični kulturni delavec in publicist. S svojimi kritikami in prevodi je seznanjal delavske bralce z gibanjem za proletarsko kulturo v svetu in jih seznanjal z velikimi ustvarjalci nove proletarske kulture. Program lista je bil pospeševanje delavske kulture in prizadevanje za ustvarjanje proletarske kulture. Kulturna dejavnost je spodbudila k pisanju in k sodelovanju tudi nekatere delavce, kot so bili Anton Tanc-Culkovski, France Kozar, Tone Čufar, Jože Moškrič in Ludvik Kukovica.

Namen lista »Svoboda« je bil »zajeti vso delavsko mladino in jo vzgojiti v duhu proletarske solidarnosti, v duhu revolucionarnega socializma«,³ uredniški koncept lista je bil krepiti socialistično mišljenje in buditi umetniško in literarno čustvovanje med delavstvom.

Koncept revije je bila vzgoja, predvsem marksistična vzgoja, prebujanje delavstva, da bi začelo samostojno in kritično misliti. Poudarjala je tudi, da morata postati Marxov Kapital in historično-materialistični svetovni nazor duhovna last čim večjega števila delavcev.

Programske zasnove lista »Svoboda« pa so se tudi spreminjale. Od drugega letnika dalje je začela »Svoboda« postajati vedno bolj propagandno glasilo socialdemokratskih stališč, ki so se naslanjala na avstrijsko socialdemokracijo in njeno glasilo »Der Kampf«, iz katerega so prirejali in prevajali članke.

Duh, shema in naloge delavsko izobraževalne organizacije na Dunaju (Zentralstelle für das Bildungswesen) so prisotni tudi v izobraževalnem programu »Svobode« (gojitev znanstvenega mišljenja v duhu marksizma, ki naj dvigne posameznika k udeleževanju in sodelovanju pri zgodovinskih nalogah).

Marksistični vzgoji oziroma seznanjanju z nauki marksizma je »Svoboda« posvetila mnogo prizadevanj, ki so se dopolnjevala s predavanji o marksizmu in o aktualnih družbenih problemih v podružnicah Svobode.

Največ prizadevanosti, zavzetosti in vztrajnosti je pokazal Bogo Teply-Talpa, ki je bil v vseh letih izhajanja revije najbolj angažiran publicist in prevajalec. Poleg te dejavnosti je bil uspešen predavatelj v podružnicah. Urejeval je tudi Koledar Cankarjeve družbe; po Thalheimerju je priredil delo, ki ga je izdala Cankarjeva družba *Naš svetovni nazor*, prevedel je knjigo Maxa Beera *Splošno zgodovino socializma bojev*, ki jo je prav tako izdala Cankarjeva družba. O dvseh sodelavcev »Svobode« je bil marksistično najbolj izobražen; odločno je postavil zahtevo, da je vedno in povsod treba iti od virov do samega Marxa, ne pa študirati s pomočjo literature, ki je v njej žal mnogo plevla. Kot neutrujen sodelavec »Svobode« je v njej vodil Marksistično šolo, uvedeno z namenom, da se bralci seznanijo z nauki Marxa in Engelsa in da se praktično izvežbajo v znanstveni metodi, v dialektičnem materializmu. V Marksistični šoli so bili objavljeni krajši odstavki iz Marxovih in Engelsovih del. Metoda marksistične šole je bila predvsem besedilo, izvorni tekst, pojasnitev tujk ter pripombe, s čimer je bila dosežena aktualizacija marksistične misli.

Od marksističnih teoretikov, ki so pripadali komunističnemu delavskemu gibanju, je bil Stane Krašovec (Oskar Drenik), ki je po Borchardtovi priredbi poslovenil *Marxov Kapital*; ta je izšel v založbi konzorcija »Svobode«. V »Svobodi« je vodil vzgojo in izobrazbo iz Marxovega ekonomskega nauka.

Bralca — delavca je »Svoboda« sistematično vzgajala s pojasnjevanjem tujk in s kratkimi oznakami in podatki o socialnih pesnikih in pisateljih. Mnogo pozornosti je bilo posvečeno tudi pomembnim obletnicam in aktualnim dogodkom. Že v prvi številki je »Svoboda« ob 10. obletnici umora Karla Liebknechta in Roze Luxemburg objavila odlomek iz govora Roze Luxemburgove o zgodovinskem poslanstvu proletariata, ki mora odstraniti meščansko državo s parlamentarizmom vred, s podružbljanjem produkcijskih sredstev pa doseči odpravo vsakega zaslužnjevanja.⁴

Obletnic, ki jih »Svoboda« obeležuje, je veliko, tako npr. šestdesetletnica rojstva Nexöja, stošestdesetletnica rojstva Roberta Owna, petinsedemdesetletnica smrti pesnika Heineja, stoletnica smrti Hegla, tridesetletnica smrti Emila Zolaja.

»Svoboda« je bila tesno povezana tudi z revijo »Socijalna misao«, ki je izhajala v Zagrebu. V reviji so sodelovali sodelavci »Svobode«, prav tako pa je tudi »Socijalna misao« redno poročala o »Svobodi« in s svojimi sodelavci sodelovala v »Svobodi«.

Tudi hrvaški »Književnik« je poročal o »Svobodi« in objavljala Klopčičeve in Seliškarkjeve pesmi. Zagrebška »Literatura« pa je spremljala delo »Svobode«. Prav tako je beograjska »Nova literatura« poročala o »Svobodi«, na drugi strani pa je »Svoboda« redno poročala o »Novi literaturi«.

»Svobodi« ne gre odrekati vloge, ki jo je opravljala z drugimi takrat izhajajočimi revijami kot popularizator svetovnega naprednega literarnega gibanja. Ob tem je nastopala proti neaktualni, netendenčni meščanski literaturi in si prizadevala ustvariti novo proletarsko literaturo.

»SVOBODA« IN PETDESETLETNICA SMRTI KARLA MARXA

Posebno pozornost je »Svoboda« posvetila petdesetletnici smrti Karla Marxa. Uvodnik v »Svobodi« leta 1933 napoveduje, da bo delavska kultura in telovadna zveza Svoboda v zvezi s spominom na petdesetletnico smrti Karla Marxa razširila in poglobila delo za poznavanje gospodarskih in socioloških nauk, ki jim je v svojih delih postavil trden temelj Karl Marx.

Nikoli prej se sodelavci »Svobode« niso v listu tako javno opredelili, da so socialisti — marksisti kot v uvodnem članku »Petdesetletnica smrti Karla Marxa«. Zapisali so: »Mi socialisti ne uganjamo osebnega čaščenja, ob tej obletnici ne gre za osebni kult, ampak za gibanje, ki ga je sprožil Karl Marx... Njegova obletnica je hkrati jubilej svetovnega pokreta, so trenutki, ko se organizirani proletariat spominja svojih zmag in tudi začasnih porazov in ko si ogleduje pot, ki jo je že prehodil in ki jo ima še pred seboj.«⁵

Ob Marxovi 50-letnici smrti je izšla dvojna številka »Svobode«.⁶ Oglejmo si nekaj prispevkov, ki kažejo, kaj so socialisti, »svobodaši« poudarjali pri Marxu. Članki in razprave, ki so izšli v tej dvojni številki, so v največji meri povzeti, okrajšani in prevedeni prispevki iz avstrijske socialdemokratske revije »Der Kampf«. Dr. Karl Renner je v razpravi *Marxizem in antimarxizem* poudaril, da je Marx dal »proletariatu besedo, ki je izrazila njihovo trpljenje: in k tej besedi je dal tudi pojme, v katerih mora proletarec premisliti svoj položaj in odnose, iz katerih izvira njegovo trpljenje in ki zopet vodijo iz tega trpljenja«.

Za številko revije, posvečene Marxu, je največ prispevkov oskrbel Bogo Teply-Talpa. V tej številki je začel objavljati tudi razpravo »Karl Marx kot organizator delavstva« s podnaslovom »Iz zgodovine internacionalne delavske asociacije«.⁷ To je obširna razprava, ki

se je nadaljevala v več naslednjih številkah »Svobode«.

Teply je za to številko »Svobode« prevedel tudi odlomek iz knjige Franza Mehringa o Karlu Marxu in napisal sestavek »Karl Marx in dialektični materializem«. ⁸ Prispevki v jubilejni številki so v glavnem prevodi, kamor sodi tudi prevod sestavka Wilhelma Liebknechta Marxov grob. O utopičnih socialistih in njihovi dobi pa je pisal Ivan Klicár. O Marxovem ekonomskem nauku je Oskar Dretnik (Stane Krašovec) nadaljeval sistematično izobraževanje iz prejšnjih števil »Svobode«. V več nadaljevanjih v poljudno-znanstvenem slogu je razlagal, zakaj je potrebna gospodarska vzgoja, zato je pojasnjeval posamezne kategorije iz Marxovega ekonomskega nauka. Na koncu vsakega prispevka so bila vprašanja za razmislek v zvezi s posredovano razlago, odgovori na vprašanja pa so bili podani na začetku novega nadaljevanja v naslednji številki.

Tudi pregled biografske literature o Karlu Marxu je bil objavljen v stalni rubriki »Knjige in knjižnice«. Biografska literatura o Karlu Marxu je bila objavljena kot prevod iz tretje številke dunajske revije »Der Kampf«, pregled pa je sestavil Benedikt Kautsky. Hkrati je podal tudi kritiko o literaturi, ki je dotlej izšla o življenju Karla Marxa.

V stalni rubriki »Knjige in knjižnice« je bila objavljena tudi ocena katoliške revije »Cas« o izdaji Marxovega Kapitala v Borchardtovi priredbi. Oceno je napisal katoliški filozof Aleš Ušeničnik, profesor filozofije na teološki fakulteti ljubljanske univerze. V oceni je pohvalil prevajalčevo delo in dodal, da se bo ob tem delu tudi nemarksist brez posebnih težav lahko seznanil z marksizmom. Poudaril je: »Slovenski marksisti so lahko veseli, dobili so v slovenskem prevodu temeljno delo marksizma ali »znanstvenega socializma«, Marxov Kapital.« ⁹

Ob mesečniku »Svoboda« moramo poudariti, da je mnogo prispeval k populariziranju marksistične misli in to v času, ko komunistična partija še ni mogla sistematično in široko marksistično izobraževati, ker je bila večina njenega članstva v zaporih, sama pa v globoki ilegali. Najpomembnejšo vlogo na področju marksističnega izobraževanja in vzgoje pa je treba pripisati Bogu Teplyju in Stanetu Krašovcu.

O seznanjanju z marksizmom pa ne gre za sluga le jubilejni številki ob petdesetletnici smrti Karla Marxa, marveč je to zaznavno v vseh letnikih »Svobode«.

Vzgojni in izobraževalni značaj lista je bil večkrat poudarjen, npr.: »Glavni namen na-

šega dela je, da pripravimo čim več delavcev do tega, da začno misliti, da samostojno in kritično mislijo in potem samozavestno in solidarno delajo za boljše čase.« ¹⁰

Na XVI. kongresu Svobode (1932) je bil neprestano poudarjan pomen izobraževalnih vzgojnih nalog za proletarsko stvar, toda: »Znanje in širjenje znanja pa ne zaleže mnogo. Če bi vsi delavci poznali kapitalistične gospodarske zakone, bi to še nikakor ne pomenilo, da se bo svet izboljšal, če v teh delavcih ni nobene energije za ustvarjanje boljših razmer.« Poudarjali so tudi pomen izobraževalnega dela, ki »vzbuja smisel za samostojno razmišljanje«. Tudi predavanja v Svobodi imajo namen nju in jim kazati, kako se morajo orientirati v »navajati delavce k samostojnemu razmišljanju in jim kazati, kako se morajo orientirati v naravi in zgodovini. Kažipot za ustvarjanje lastnega svetovnega nazora, ki naj ga delavci sprejmejo, je nauk Marxa in Engelsa, ki »vedno bolj razsvetljuje glave in ogreva srca velikih delavnih množic in ki je izzval široko in globoko ljudsko gibanje.« ¹¹ Med najvažnejšimi nalogami delavske izobrazbe je čim boljše poznanje Marxov nauk, »gledati in poskrbeti moramo, da postane ‚Kapital‘ duhovna last in historični materializem svetovni nazor čim večjega števila delavcev.« ¹² V obvestilu o pripravi na izdajo Borchardtove priredbe Kapitala in v pozivu, da naj se delavci na to knjigo naročajo v čim večjem številu, med drugim piše! »Vsak, kdor se hoče s pridom udeleževati v delavskem gibanju, vsak kdor hoče razumeti današnji čas in razvoj, mora imeti »Kapital« doma ... Proletarci, ta knjiga bo res vaš kapital. Zato si ga priskrbite!« ¹³

Sodelavci »Svobode« so neprestano poudarjali pomen Marxovega nauka, ga posredovali bralcem sistematično preko lista, preko predavanj, ob tem pa priznavali Karla Kautskega za največjega živečega teoretika marksizma, kajti po njihovem nobeden od živečih znanstvenikov ni toliko prispeval k izoblikovanju marksistične znanosti in k poglobitvi znanstvenega socializma kot Kautsky, internacionalno orientiran socialist, ki vseskozi odklanja zablode ruskega komunizma. ¹⁴

Kljub izrazito socialdemokratski usmerjenosti »Svobode« ne bi smeli prezreti njenega prispevka v marksističnem izobraževanju, v njenem prizadevanju, da se delavstvo seznanj z nauki znanstvenega socializma, kajti revija je bila namenjena izključno delavcem, ki so sestavljali jedro (95 %) v delovanju društva Svoboda in njenih podružnic.

Do zleta Svobod 7. julija 1935 v Celju je v reviji »Svoboda« čutili prizadevanja analizirati svetovne družbeno-politične dogodke. O

nemškem fašizmu je največ pisal Rudolf Golouh, ki ga je najprej podcenjeval, nato pa kasneje, v »Svobodi« leta 1934, številka 1 analiziral z mislijo, da so bili z zmago hitlerizma omajani temelji evropskega miru. Mnogo prej kot komunistično gibanje, ki je bilo obremenjeno s stališči kominterne, češ da je socialdemokracija dvojček fašizma, je Golouh poskušal razložiti, zakaj je bil proletarijat poražen, »tudi oni s skrajne leve«. Poraz proletarijata razloži s tem, da je ves proletarijat zrasel in bil vzgojen v tej meščanski demokraciji, zato pozna le metode boja, ki jih uveljavlja meščanska demokracija. Fašizem, ki pomeni najbolj nazadnjaški korak v bedo, nasilje, primitivizem, je osvajal z bombami, požigi, proletarijat (»tudi tisti z leve«) pa z resolucijami, s tiskano besedo.¹⁵

Poleg Golouha pa neki drugi avtor ugotavlja, da je fašizem porazil celotno nemško delavsko gibanje in ne samo ene proletarske stranke. Ugotavlja, da je bil poraz v februarju in marcu 1933 posledica strateške nesposobnosti celotnega nemškega delavskega gibanja, ki je bilo razcepljeno. Grenka je avtorjeva ugotovitev, da komunistična stranka ni spoznala nevarnosti glavnega nasprotnika, svoje udarce je namenila proti socialdemokraciji. Za socialno demokracijo pa meni, da je v fašizmu videla in spoznala svojega nasprotnika, izbrala pa je napačne bojne metode proti nasprotniku, kajti fašizmu bi se moglo upreti le enotno, oboroženo delavstvo.

Pietro Nenni, član izvršnega komiteja Socialistične internacionale, se je že na pariški konferenci socialistične internacionale 1931 zavzemal za sporazum s Kominterno zaradi skupnega boja proti fašizmu, a neuspešno, ker je KI na svojem V. kongresu (1924) in na VI. kongresu (1932) sprejela za vse komunistične partije obvezujočo tezo, da sta fašizem in socialna demokracija dvojčka. Že pred Kominterno je socialistična delavska internacionala dosegla, da je leta 1934 prišlo do akcijskega sodelovanja KP Francije in socialistične stranke Francije in sindikalnih organizacij, kasneje pa do razširitve sodelovanja, to je do politike Ljudske fronte. Rezultati politike ljudske fronte v Franciji so prvi uspešni poskus akcijskega sodelovanja socialdemokratov in komunistov VII. kongres KI leta 1935 je odobril politiko Ljudske fronte, vendar brez kritike prejšnjega dolgotrajnega obdobja, ko je bila socialdemokracija označena kot dvojček fašizma.

Socialna demokracija je od osemdesetih let prejšnjega stoletja veljala za levo, revolucionarno, marksistično; sinonim za levo orientacijo v delavskem gibanju pa je prenehala bi-

ti že na začetku tega stoletja. Po prvi svetovni vojni je prišlo do preloma z nastopom revolucionarne leve, komunističnega gibanja.

To dejstvo pa tudi zgodovinsko preživela ocena o socialdemokraciji kot dvojčku fašizma je v veliki meri povzročilo, da je vse preučevanje delavskega gibanja pri nas usmerjeno le na preučevanje komunističnega delavskega gibanja in komunistične partije, kar je seveda zgodovinsko utemeljeno in opravičljivo, vendar pa bi bilo treba raziskati in oceniti, ovrednotiti tudi socialdemokratsko gibanje pri nas, saj je tudi zato nastopil že čas. Končno pa je tudi socialdemokracija del delavskega gibanja, ki se je pojavljala v slovenski sodobni zgodovini, pa čeprav je bila upravičeno ali morda včasih tudi neupravičeno ocenjevana pristransko s preživeli argumenti. Znano pa je, da se »svobodaši« niso obnašali kot odpadniki niti od delavskega razreda niti od svojega naroda v usodnih in prelomnih trenutkih slovenske zgodovine, ko se je bilo treba opredeliti za narodnoosvobodilni boj.

Ovrednotiti bi kazalo tudi prispevke glavnih sodelavcev lista »Svoboda« ter njihov delež pri dviganju zavesti delavskega razreda, zlasti pa tiste večine delavskega razreda pri nas, ki ni bil takrat neposredno vključen v delovanje ilegalne Komunistične partije Jugoslavije.

OPOMBE

1. O ustanovitvi Vzajemnosti in o pobudi zanjo, ki jo je dal Ivan Cankar, glej: Janko Liška, Ustanovitev »Vzajemnosti« 1909, Prispevki za zgodovino delavskega gibanja, XIV, 1974, št. 1—2, str. 51—60. — 2. Svoboda, leto I, februar 1929, št. 2. str. 17. — 3. Svoboda, leto I, januar 1929, št. 1, Uvodna beseda, str. 1. — 4. prav tam, Naš končni cilj, str. 3. Objavljeni tekst je bil prevod iz nemške zbirke »Redner der Revolution«. V opombi uredništva je bilo pojasnjeno, zakaj je objavljen ta odlomek; ta govor je primeren tudi danes za nas, ki moramo »izkoristiti vsako priložnost, da razgibamo veliko množico proletariata, da jo podžgemo k akciji«, da jo povedemo v boj proti reakciji, za svobodo, za socializem!« — 5. Svoboda, leto V, januar 1933, št. 1; str. 2. — 6. Svoboda, leto V, april-maj 1933, št. 4—5. — 7. prav tam, str. 152—170. — 8. prav tam, str. 187—190. — 9. prav tam, str. 226—227. — 10. Svoboda, leto IV, julij 1932, št. 7, Pred kongresom »Svobode«, str. 229. — 11. Svoboda, leto IV, september 1932, št. 9, Izobraževalno-vzgojna naloga »Svobode«, str. 288. — 12. Svoboda, leto IV, julij 1932, št. 7, str. 229. — 13. Svoboda, leto IV, maj 1932, št. 5, str. 180. — 14. Svoboda, leto I, november 1929, št. 11. Cvetko Kristan, K 75-letnici Karla Kautskega, str. 248. — 15. Svoboda, leto VI, januar 1934, št. 1, Rudolf Goluh, 1933, str. 1.